

JÄMSTÄLLDHETS
MYNDIGHETEN

BORTFÖRDA BARN OCH UNGA

- sammanfattning av intervjustudie med yrkesverksamma

AVGÖRANDE MED ETT TIDIGT INGRIPANDE

Varje år förs barn och unga ut ur landet mot sin vilja. Syftet med ett bortförande kan variera, men vanligt är barn- eller tvångsäktenskap, uppfostringsresa och att familjen på andra sätt vill upprätthålla eller återupprätta sin heder. Flera bortföranden skulle kunna förhindras om myndigheterna ingrep tidigare och agerade mer skyndsamt. Det visar den intervjustudie som Jämställdhetsmyndigheten gjort med yrkesverksamma om barn och unga som blivit utsatta för hedersförtryck eller annat våld och förtryck utomlands.

FAKTA OM JÄMSTÄLLDHETSMYNDIGHETENS UPPDRAG

Jämställdhetsmyndigheten har ett regeringsuppdrag att kartlägga och sprida kunskap om hedersförtryck samt annat våld och förtryck som personer med koppling till Sverige har erfarit under utlandsvistelse. Syftet med uppdraget är att bidra till utvecklingen av förebyggande och behandlande insatser i Sverige. I uppdragets delrapport beskrivs resultat från en intervjustudie med yrkesverksamma inom myndigheter och organisationer som har erfarenhet av att arbeta med ärenden där barn och unga förts utomlands i syfte att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck eller annat våld. Ta del av rapporten i sin helhet: [Bortförda barn och unga | Jämställdhetsmyndigheten \(jamstalldhetsmyndigheten.se\)](#)

Totalt har 26 intervjuer med 31 yrkesverksamma från socialtjänst, skola, polis, särskilda resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck samt ideella organisationer, genomförts. De verkar inom kommuner av olika storlek och med spridning över landet samt mellan stad och landsbygd. De yrkesverksamma har berättat om 171 individer, varav 146 barn. Av de 171 individerna har 143 förts ut ur Sverige, varav 120 är barn. Drygt hälften var flickor/kvinnor, knappt 18 procent var pojkar/män (inklusive transkillar) och i resterande fallen var könet okänt. I den sistnämnda kategorin hittar vi inte minst yngre syskon som har förts bort samtidigt som den person som ärendet huvudsakligen gällde. Information om de bortförda personer som nämnts under intervjuerna har legat till grund för framtagande av viss statistik. Statistiken kan ge en fingervisning om hur vanligt förekommande vissa riskfaktorer är (där flera riskfaktorer kan överlappa), och i den mån de skiljer sig åt utifrån den utsattas ålder och kön. Resultaten är inte generaliserbara till landets samtliga kommuner och är inte en kartläggning av omfattning.

Återkommande riskfaktorer

En gemensam nämnare för många av ärendena i materialet är att det fanns en tidigare kännedom hos en eller flera myndigheter om personens utsatta situation (64

procent av fallen). Inte sällan har skola och ofta även socialtjänst under en längre period haft information om att allt inte står rätt till i familjen i fråga. Antingen genom att den bortförda personen själv varit aktuell eller att exempelvis ett äldre syskon har haft kontakt med eller insatser från socialtjänst. Trots det uppger flera yrkesverksamma att det inte gick att förutse bortförandet. Även när det gäller vuxna tycks myndigheter ofta ha tidigare kännedom om deras utsatthet.

De intervjuade yrkesverksamma har flertalet exempel på hur skolpersonal kan spela en mycket viktig roll genom att ställa frågor, lyssna när barnet försöker berätta samt stå kvar och göra anmälningar även när den unga själv tvekar. De betonar också att skolan behöver bli bättre på att informera om och prata med eleverna om denna typ av utsatthet, deras rättigheter och så vidare.

Flera yrkesverksamma beskriver en tveksamhet hos skola att anmäla till socialtjänst, då man inte vet hur de kommer att agera. De tar också upp exempel på när socialtjänsten direkt efter en anmälan har tagit kontakt med föräldrarna, som i sin tur har fört barnet utomlands för att förekomma ett eventuellt myndighetsingripande.

Den riskfaktor som oftast nämns i de ärenden som de yrkesverksamma tar upp – hedersförtryck¹ (74 procent av fallen) – är vanligast för såväl flickor och kvinnor som pojkar och män. Att inte följa familjens

¹ Hedersförtryck kan ha tagit sig uttryck i form av allt ifrån kontroll, begränsningar och regler kring vänner och kläder, till repressalier, kränkningar och våld.

”
En gemensam nämnare för många av ärendena i materialet är att det fanns en tidigare kännedom hos en eller flera myndigheter om personens utsatta situation.

regler och normer kan i det här sammanhanget öka risken för bortförande. Många gånger handlar det om händelser eller beteenden som enbart familjen betraktar som regelbrott, men som utanför en hederskontext inte skulle väcka någon reaktion eller åtminstone inte få en sådan drastisk och skadlig respons. Det kan handla om att göra saker som jämnåriga gör och för flickor och kvinnor till exempel att umgås med personer av motsatt kön. Bland de flickor och kvinnor som förs bort finns både de som är mer utåtagerande och bryter mot hedersnormerna och de som anpassar sig.

Kriminalitet och destruktivitet är en riskfaktor som är vanligare bland pojkar och män än flickor och kvinnor.

En annan mer frekvent återkommande riskfaktor är förekomst av fysiskt våld² (33 procent av fallen).

Ytterligare en riskfaktor som framkommer i intervjuerna med yrkesverksamma är att familjen är starkt religiös (21 procent av fallen). De som faller inom denna kategori är de fall där religiositeten har tagit mer extrema former, inte enbart att en familj har beskrivits som religiösa i mer generella termer. Det

kan innebära mycket strikta regler kring klädsel och uppförande, men också att familjen skapar stor rädsla hos barnen genom att skrämmas med djävulen och helvetet. Det är dock inte så att alla bortföranden sker i starkt religiösa familjer. I många fall beskrivs snarare att det är heders- och oskuldsnormer och starka traditionella värderingar som ligger till grund för familjens och kollektivets regler.

På samma sätt kan socioekonomisk utsatthet beskrivas som en riskfaktor (13 procent av fallen). Samtidigt beskrivs flera familjer där bortföranden har skett som väletablerade och välintegrerade. Det finns således inte en faktor som i alla fall kan avgöra hur stor risken för bortförande är. Dock finns det ofta återkommande varningssignaler – och myndigheter som har kännedom om att något inte står rätt till – innan individen förs bort.

Riskfaktorer som sällan har uppmärksammats

Bland de riskfaktorer som mer sällan har uppmärksammats av de yrkesverksamma finns exempelvis intellektuell eller fysisk funktionsnedsättning, hbtq, självska-

debeteende och kriminalitet. Självska- debeteende och psykisk ohälsa har enbart uppmärksammats bland flickor och kvinnor, medan kriminalitet och funktionsnedsättning oftare har lyfts som en riskfaktor bland pojkar och män.

Utlösande faktorer

Utöver riskfaktorer som ofta förekommer under en längre tidsperiod har Jämställdhetsmyndigheten även tittat närmare på om det finns faktorer eller händelser som kan sägas utlösa själva bortförandet. Mest frekvent förekommande bland de ärenden som har tagits upp i intervjuerna är att bortförandet föranleds av ett myndighetsbeslut eller ett nära förestående myndighetsbeslut. Så är fallet i 34 procent av de 143 fall då ett bortförande faktiskt har skett. Det är den vanligaste utlösande faktorn oavsett kön.³

Exemplen är många på barn och unga som har förts utomlands under en pågående utredning inom socialtjänst eller när ett beslut om att placera barnet väntas ske inom en snar framtid. Det förekommer även att fa-

miljer byter kommun eller stadsdel när socialtjänsten påbörjar en utredning. I intervjuerna ges också återkommande exempel på barn som har förts bort i samband med umgänge. Det tycks heller inte ovanligt att familjen övertalar, pressar eller lockar den unga att avvika från placering eller avslöja var hen är och att den unga därefter försvinner.

Den näst vanligaste utlösande faktorn för bortförande är avslutad placering med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) eller socialtjänstlagen (SoL) (18 procent av fallen) och tredje vanligast är att föras bort tillsammans med syskon som anses ha brutit mot familjens regler (13 procent). I många fall blir även syskon bortförda när ett barn eller en ung person förs bort, oavsett om syskonen själva bryter mot eller utmanar familjens regler.

Det förekommer att bortföranden av flickor och unga kvinnor har utlösts av att familjen har fått reda på att hon har en pojkvän, eller i något fall en flickvän. Även ålder kan vara en utlösande faktor för flickor och unga kvinnor, exempelvis att de har uppnått en ålder då de av familj och släkt anses redo för giftermål. Ytterligare en

² Fysiskt våld inkluderar könsstympning av flickor och kvinnor.

³ Motsvarar begreppet ”fornorsking” som identifierades som en bevekelsegrund för bortförande inom ramen för det norska regeringsuppdraget. Även de yrkesverksamma själva kan använda ”försvenskning” för att beskriva när en ung person i en hederskontext vill göra samma saker som de flesta jämnåriga och att det uppstår problem i förhållande till familjen, som ser det som ett normbrott.

Mest frekvent förekommande bland de ärenden som har tagits upp i intervjuerna är att bortförandet föranleds av ett myndighetsbeslut eller ett nära förestående myndighetsbeslut. Det är den vanligaste utlösande faktorn oavsett kön.

utlösande faktor kan vara att det går rykten om att en flicka eller kvinna agerar på ett vis som går emot hedersnormer.

Syfte med bortförandet

Myndigheters inblandning i familjen eller risk för myndighetsinblandning har visat sig vara en tungt vägande orsak till att bortföranden sker. Det kan till exempel handla om att socialtjänsten har öppnat en utredning eller att det finns ett datum för förhandling i förvaltningsrätten avseende vård med stöd av LVU. Bortförandet kan i en sådan situation vara ett sätt för familjen att återta kontrollen över den utsatta personen.

Det ska inte tolkas som att myndigheter ska undvika att ingripa eller att ett ingripande ofta riskerar att förvärra situationen för den utsatta individen. Däremot behöver myndigheterna se över vilka åtgärder som vidtas och när, samt på vilket sätt man säkerställer att barnet eller den unga får det stöd och skydd som krävs för att förhindra fortsatt utsatthet.

Bland pojkar och män är uppfostringsresa på grund av kriminalitet eller andra former av destruktivitet det vanligaste syftet med bortförandet, medan det bland flickor och kvinnor är vanligt att syftet med bortförandet är barn- eller tvångsäktenskap. Även flickor och kvinnor utsätts för uppfostringsresor, men då oftare för att förhindra att de blir (än mer) ”försvenskade” och inte anpassar sig till hedersnormer. Mindre vanligt i materialet var syften såsom könsstämpning av flickor och kvinnor och omvändelseförsök av hbtq-personer.

Insatser från samhället innan individerna lämnat Sverige

Majoriteten (64 procent) av de individer som har berörts i intervjuerna med yrkesverksamma har varit kända av myndigheter redan innan tidpunkten för bortförandet, utifrån egen utsatthet, syskons utsatthet eller familjens

situation. Av de som är kända av myndigheter sedan tidigare är 88 procent barn.

Vid intervjuerna framkommer att det relativt sällan öppnas utredning på andra syskon i samband med orosanmälan av ett äldre syskon. Samma mönster, att syskonens situation inte utreds, framträder i ärenden då ett, ofta äldre, syskon har blivit bortförd till utlandet. I vissa fall har de yrkesverksamma förstått att ärendet var hedersrelaterat först när barnet eller den unga har först utomlands. De ser också att de insatser som beviljats inte varit anpassade till en hederskontext. Inte sällan uppger de yrkesverksamma att de har agerat för långsamt, vilket resulterat i att barnet eller den unge hunnit föras utomlands innan åtgärder vidtagits från myndigheter.

De yrkesverksamma har vid flertalet intervjuer beskrivit att socialtjänsten brister i sin riskbedömning och undervärderar de potentiella riskerna. En del i detta är förståelsen för vad som är att betrakta som risker och att bedömningarna inte endast avser vad man tror ska ske, utan även vad som inte kan uteslutas. I intervjuerna lyfts flera exempel på barn som har berättat om utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck och rädsla för att föras ur landet, som har skickats hem utan att en (adekvat) skyddsbedömning⁴ har gjorts.

Relativt få placerade barn i materialet har haft umgängesbegränsningar. Samtidigt kan vi se att flera barn har blivit bortförda vid tillåtna eller otillåtna kontakter eller umgängen med familjen, under en pågående placering. Det framträder ett mönster att kommunerna exempelvis väljer skyddade boenden och familjehem som saknar kompetens om hedersrelaterat våld och förtryck. I flera ärenden i materialet har brist på kompetens hos det skyddade boendet lett till att barnet eller den unga inte känner sig förstådd, söker sig tillbaka till familjen och därefter blir bortförd.

Även bristen på uppföljning och långsiktigt stöd blir uppenbar i de intervjuer som har genomförts samt att

⁴ I enlighet med 11 kap. 1 a § Socialtjänstlagen

de insatser som beviljas i vissa fall saknar evidens, exempelvis familjearbete vid hedersrelaterat våld och förtryck. Kartläggningen visar att flera barn har förts bort under pågående familjearbete eller strax efter avslutat familjearbete.

Vilseledanden

I intervjuerna framkommer att det upprepade gånger har skett att såväl barn som yrkesverksamma blivit vilseledda av vårdnadshavare. När det gäller vilseledande av barn och unga handlar det ofta om att de luras att lämna landet exempelvis under förespeglning av att resan är en semesterresa eller att familjen ska hälsa på en sjuk släkting. Vilseledande av yrkesverksamma uppges ofta ske av välintegrerade och värtaliga vårdnadshavare som upplevs som transparenta. De yrkesverksamma använder ord som att de ”charmats” och att det inte fanns något ”som tydde på att familjen skulle åka”. Av intervjuunderlaget framgår att barn har förts ur landet i sådana ärenden, exempelvis direkt efter möten med socialtjänst och skola, under beviljade umgängen eller mellan två inbokade möten i öppenvårdsbehandling. Det framgår även att vissa utlandsresor, under vilka barnet har utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och sedan kvarhållits i utlandet, varit kända av socialtjänsten på förhand.

Utreseförbud

I relativt få av ärendena i kartläggningen har socialtjänsten övervägt att ansöka om ett utreseförbud. Några förklaringar till det är att flertalet ärenden i materialet

rör tiden före den 1 juli 2020 då möjligheten infördes i lagstiftningen, samt att syftet med bortförandet faller utanför bestämmelsens tillämpningsområde. Utreseförbudet kunde dock ha aktualiserats i fler ärenden rörande barnäktenskap och könsstympning av flickor än vad som har gjorts. Samtidigt ger materialet en tydlig indikation på att nuvarande lagstiftning är för snäv och att utreseförbudet behöver utvidgas.

Framgångsfaktorer

Myndigheter har lyckats skydda barnet eller den unga vuxna från att föras utomlands i syfte att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck eller annat våld, i 28 av de 171 fallen (16 procent). Utreseförbud har visat sig vara ett viktigt verktyg för att lyckas stoppa en förestående resa där syftet har varit barnäktenskap. Även placering utanför det egna hemmet med stöd av antingen LVU eller SoL har återkommande använts för att stoppa en planerad resa.

En återkommande framgångsfaktor som har lyfts av de yrkesverksamma är en kontinuerlig relation mellan den yrkesverksamma och individen, och att den yrkesverksamma har lyssnat och trott på barnet eller den unga. Det beskrivs även som viktigt att ge information om vad svenska myndigheter kan – och inte kan – bistå med om en individ blir bortförd och kvarhållen utomlands.

Även relationsskapande med vårdnadshavare i ett tidigt förebyggande skede beskrivs av flera yrkesverksamma som en framkomlig väg för att förhindra bortföranden.

Inte sällan uppger de yrkesverksamma att de har agerat för långsamt, vilket resulterat i att barnet eller den unge hunnit föras utomlands innan åtgärder vidtagits från myndigheter.

SLUTSATSER

Jämställdhetsmyndigheten har inom ramen för uppdraget identifierat en rad brister, som överensstämmer med vad som framkommit i flera tidigare rapporter inom området:

Det saknas kontinuerlig kartläggning av hur omfattande förekomsten av bortföranden är. Det är viktig kunskap som påverkar samhällets beredskap att förebygga och förhindra bortföranden samt erbjuda tillräckligt stöd till de som utsätts.

Fler bortföranden skulle kunna förhindras om myndigheterna ingrep tidigare och agerade mer skyndsamt.

Många myndigheter saknar, väl implementerade, rutiner och riktlinjer kring hur de ska hantera ärenden rörande bortföranden.

En gemensam nämnare för många ärenden i underlaget är att det funnits tidigare kännedom hos en eller flera myndigheter om den utsatta individen. Det förebyggande arbetet behöver utvecklas, så att yrkesverksamma i större utsträckning ska kunna förhindra eller i ett tidigare skede upptäcka och agera utifrån utsatthet. En viktig del är dessutom att barn och unga får kännedom om sina rättigheter och möjligheter till stöd från samhället.

Uppföljningen under pågående insats och efter avslutad insats brister.

De insatser som beviljas får inte önskvärd effekt för utsatta som riskerar att föras bort och kan även sakna evidens när det gäller den aktuella målgruppen. Det gäller exempelvis familjebehandling i hedersrelaterade ärenden.

Myndigheter och yrkesverksamma saknar i stor utsträckning en fördjupad förståelse för målgruppens utsatthet i förhållande till deras förövare (föräldrar och andra familjemedlemmar). Det får konsekvenser för deras bedömningar av bland annat den utsattas hot- och risknivå samt behov av skydd och andra insatser. Kompetensen kring genomförande av hot- och riskbedömningar behöver förbättras, framför allt hos socialtjänst. Det förutsätter även tillräckliga personella och ekonomiska resurser inom socialtjänsten.

Kunskapsnivån hos yrkesverksamma är ojämn och kan variera kraftigt utifrån geografi, mellan olika verksamheter och över tid.

Det finns stora brister i stödet till bortförda om/när de återvänder till Sverige, inte minst när det gäller långsiktigt stöd.

Lagstiftningen avseende utreseförbud tillämpas inte i tillräcklig utsträckning och lagstiftningen är för snäv i sin nuvarande utformning (det vill säga att den enbart omfattar ärenden där det finns en risk för barnåktenskap eller könsstympning av flickor och kvinnor).

Ytterligare en framgångsfaktor som beskrivs i intervjuerna är samverkan mellan de inblandade aktörerna och att den fungerar bäst när den bygger på prestigelöshet samt att respektive aktör har kännedom om sitt ansvar och mandat.

Insatser från samhället efter hemkomst

Av de 143 fall av bortförande som framkommer i intervjuerna har 62 personer, enligt de yrkesverksamma, återvänt till Sverige. Därutöver har tre barn som fötts under utlandsvistelsen kommit till Sverige som medföljande. En majoritet, 81 personer, är således fortfarande bortförda/kvarhållna, så vitt de yrkesverksamma känner till.

Generellt har de yrkesverksamma ganska begränsad information om vilka insatser som den utsatta personen fick vid hemkomst, och framför allt på längre sikt. I ungefär hälften av fallen saknar den yrkesverksamma helt

information om eventuella insatser vid hemkomsten till Sverige alternativt att samhällets insatser helt har uteblivit. Bland de som har fått insatser från samhället efter bortförandet är det vanligaste någon form av placering (40 procent av fallen) samt insatser som skyddade personuppgifter och samtalsstöd/psykiatrisk behandling (16 respektive 15 procent av de som fick någon slags insatser från samhället). Även för de som har blivit placerade varierar kvaliteten på stödet.

Flera yrkesverksamma vittnar om att bortförda personer som efter återkomst till Sverige inte har fått eller tagit emot något stöd får problem efter en tid, då trauman kommer upp till ytan. Det ska ses mot bakgrund av att många mår mycket dåligt, bland annat på grund av vad de varit utsatta för under utlandsvistelsen och utifrån skuld känslor gentemot familjemedlemmar. Få nämner att den utsatta har fått motiverande samtal eller annat samtalsstöd. ■

LÄS MER:

[Bortförda barn och unga | Jämställdhetsmyndigheten \(jamstalldhetsmyndigheten.se\)](#)

[Myndighetsgemensam vägledning ska skydda barn och unga från hedersrelaterad brottslighet - Hedersförtryck \(hedersfortryck.se\)](#)

Jämställdhetsmyndigheten | Box 73, 424 22 Angered | Besöksadress: Angereds torg 9
031-392 90 00 | info@jamstalldhetsmyndigheten.se | www.jamstalldhetsmyndigheten.se